

Molt bona tarda,

Sr. Bisbe, tinent d'alcalde (en representació del Paer en cap), vicari general de Solsona, alcalde de Preixana, director dels SSTT de Cultura, Sr. Albert Turull, rector de Preixana, apreciat Mossèn Abel, directora, subdirector, Sr. Jordi Curcó, membres de la Junta, president del Patronat de Montalbà, regidors, autoritats, vilatans de Preixana, President Pont, membres de la Coral de Bellpuig, amics i amigues, de Lleida i de la Plana d'Urgell, molt bona tarda,

Primer que res, he d'agrair a la Junta de l'Acadèmia Mariana haver-me fet l'honor de convidar-me a l'obertura del certamen Marià d'enguany, de fer-ho en aquest esplèndid espai que és el Paranimf del santuari de la Verge Blanca de l'Acadèmia i, especialment, de fer-ho honorant la Mare de Déu de Montalbà de Preixana, una de les marededéus més genuïnes i amb més devoció de la Plana d'Urgell. No cal que us digui que, com a filla d'aquesta Plana d'Urgell, filla d'un poble veí que s'aixopluga sota el mantell de la Mare de Déu del Lliri i que esguarda sempre el santuari de Montalbà, em fa molta il·lusió participar en aquesta 157ena edició del certamen literari, els nostres Jocs Florals promoguts per aquesta noble Acadèmia.

Permeteu-me que, d'entrada, felicití els guardonats d'enguany. Enhorabona a tots i totes perquè els vostres treballs incrementen la nòmina i la qualitat d'obres literàries, des de la poesia i fins a la prosa, en honor de la Mare de Déu, molts d'ells dedicats a l'advocació de Montalbà, i també a la del Lord i a la de l'Acadèmia. Certament, incrementeu el patrimoni literari marià, objectiu d'aquesta casa.

Aquest emblemàtic espai que avui ens acull, aquest Paranimf, va ser concebut, construït i embellit a finals del segle XIX precisament per a desenvolupar els actes literaris que, a mena de Jocs Florals, es celebren des de l'any 1863, des de l'any següent de la creació de l'Acadèmia Mariana el 1862, a excepció dels anys de la Guerra Civil, en què com tota l'Acadèmia i bona part del patrimoni religiós, va quedar malmès.

Construït el 1892 amb una estètica eclèctica pròpia de finals del segle XIX i que prefigura el modernisme, és dels pocs espais concebuts com a auditori o saló d'actes acadèmics. Feia molts pocs anys que s'havia inaugurat el Paranimf de la Universitat de Barcelona, construït per Elies Rogent el 1884,

el qual esdevindrà, com l'Acadèmia Mariana a Lleida, una de les arquitectures més importants del segle XIX a Barcelona.

Si aixequem els ulls podem admirar aquesta balconada, amb l'enteixinat que, amb un sistema de trompes, dona lloc a la cúpula, i els medallons que l'ornen i que representen personatges il·lustres de les Belles Arts: Bartolomé Murillo per la pintura (el gran especialista en la representació iconogràfica de la Immaculada al llarg del segle XVII); el lleidatà Ricard Vinyes per la música, Mossèn Cinto Verdaguer per la poesia i per l'escultura i l'arquitectura, el geni creador d'Antoni Gaudí; una balconada que dona lloc a l'esplèndida cúpula octogonal que ens aixopluga. I presidint tot el magne espai, la raó de ser de l'Acadèmia, La Immaculada, símbol de saviesa, emmarcada per aquesta esplèndida orla floral amb el lema omnipresent a la institució, a la part superior, "*Tot per a Maria*".

Per tant, estem en un espai singular, concebut per a desenvolupar-hi els actes més solemnes, i que simbolitza i sintetitza els interessos i els objectius de l'Acadèmia: difondre les glòries de Maria.

Molts de vosaltres heu estat abans a l'oratori de la Mare de Déu Blanca de l'Acadèmia i heu pogut contemplar la imatge de la Verge i copsar el valor simbòlic de la capella, amb un corpus iconogràfic absolutament planificat i que es desplega per les voltes (amb al·legories marianes, representacions de l'antic testament així com el cicle vital de la marededéu). I de ben segur que us heu quedat amb el missatge fonamental, perquè està repetit en tot el parament per tal que no quedi dubte del perquè de l'Acadèmia: cada mur, cada racó, cada plec de la pell de l'edifici està absolutament dedicat a Maria: **TOT PER A MARIA.**

Efectivament, aquest Palau de Maria va ser construït per assolir un objectiu molt clar: promoure el culte i la devoció a la Mare de Déu a través de l'art i la literatura. El seu promotor, el prevere Josep Escolà, fou un home d'una absoluta devoció a Maria, tal i com queda palès a la seva obra bibliogràfica, especialment el seu Breviari Marià, però també un home d'una immensa fidelitat i lleialtat a l'Església. Va fundar l'Acadèmia el 1862 en un context molt determinat que justificava l'objectiu: el convuls segle XIX, marcat per les tensions socials i polítiques entre absolutistes i lliberals, per la revolució industrial, pel descontentament general, l'anticlericalisme de fons, la crisi de valors religiosos i l'inici del pluralisme laic. I l'Acadèmia, aprofitant la

proclamació del dogma de la Immaculada el 1854 per Pius IX, es crea precisament per contrarestar els missatges anticlericals, exalçant la figura de Maria. I ho fa just en el moment en què a Catalunya està immersa (el 1833 Aribau havia publicat Oda a la Pàtria) en un dels moviments culturals més importants de la seva història: la Renaixença.

No endebades Josep Escolà, en el moment de la fundació de l'Acadèmia aquell 1862, va estar acompanyat per dos prohoms de Lleida, el metge Lluís Mensa i el també metge, poeta i historiador Lluís Roca i Florejachs. Un home, aquest, altament devot de la Mare de Déu, que va ser fonamental per la recuperació de l'autoestima lleidatana a través de la posada en valor del passat històric de la ciutat i del seu patrimoni medieval, com queda palès en una de les seves primeres obres publicades per la impremta de l'Acadèmia el 1881 "La Seo: memòria de la catedral Antigua de Lérida", obra la qual ha esdevingut la primera monografia del nostre monument i un cant a les belleses de la nostra catedral medieval.

Un home, Lluís Roca i Florejachs, que va estar vinculat amb els prohoms de la Renaixença com Antoni de Bofarull o Víctor Balaguer; un home que, en paraules del benvolgut Josep Borrell, va ser el màxim representant de la Renaixença a les Terres de Lleida i, doncs, és l'aportació lleidatana al moviment cultural fonamental per la represa de la nostra llengua i del sentiment d'identitat nacional. La seva obra "*Glòries de Lleida*" , ens diu Josep Borrell, és el manifest de la Renaixença lleidatana. I de ben segur que va ser ell, guanyador dels Jocs Florals de Barcelona el 1862, qui va convèncer Mossèn Escolà per iniciar el 1863 els nostres, de Jocs Florals, el certamen literari del qual avui en celebrem la 157ena edició. No és d'estranyar, doncs, que al llarg d'aquells anys es premiessin obres d'Àngel Guimerà, de Joaquim RUBIÓ I Ors (un dels pares de la Renaixença), del canonge de Vic Jaume Colell, inspirador de la creació del Museu Episcopal de Vic, o Victòria Peña, la primera dona premiada per l'Acadèmia.

Roca i Florejachs va treballar ben a prop d'un altre gran home de la Renaixença, al qual obligatòriament hem d'esmentar pel seu paper en la redescoberta patrimonial de Lleida i la inoculació d'autoestima lleidatana: Pleyan de Porta, cronista de la ciutat i reivindicador incansable de la nostra catedral medieval habitada, llavors per la soldadesca: Pleyan, juntament amb Frederic Renyè, el 1873 acabava de publicar "*Apunts de la Història de Lleida*",

obra que evidenciava, per damunt de tot, el paper de Lleida en la construcció de la nació catalana; a aquella obra la seguí “Guia Cicerone de Lleida” el 1877 i, sobretot, “*Àlbum Històrich i Pintoresch de Lleyda i sa província*”, feta també amb Frederic Renyé, exalçant el passat medieval de Lleida i els seus monuments.

Certament, l’aportació de l’Acadèmia dins el moviment de la Renaixença catalana, de Lleida estant, és innegable i així ho han avalat tots els erudits i experts en la Renaixença lleidatana, com l’estimat Manel Lladonosa, el mateix Josep Borrell o Quintí Casals, els quals ho van palesar en la taula rodona que aquesta casa va organitzar el 2017, en motiu de la celebració de les 150 edicions del certamen.

Per tant, la tasca cultural i literària de l’Acadèmia va ser i ha estat fonamental per la revitalització de la literatura catalana i de la cultura en general, esdevenint exponent de la divulgació literària del fet religiós i dels ideals de la Renaixença. Així ho va deixar escrit Jacint Verdaguer en la seva visita a l’Acadèmia el 13 de maig de 1901.

Si a tot aquest protagonisme de l’Acadèmia dins d’aquest moviment cultural hi afegim la rellevància dels llenguatges artístics, els estils que s’han aplicat a aquest magne edifici, des del neoclassicisme de la seva façana, el neogòtic de l’oratori i el modernisme d’aquest espai que ens acull, crec que Lleida comença a tenir l’obligació i també el dret de reconèixer el rol de l’Acadèmia Mariana dins el seu patrimoni cultural material i immaterial; per bé que és un edifici que gaudeix de la màxima protecció en tant que és un BCIN, la nostra societat, la gent de Lleida com a comunitat, i per extensió de les Terres de Lleida, no el coneixem, no l’hem acabat de descobrir i, per tant, és necessari que el posem en valor, que el revaloritzem.

Hem de fer l’imprescindible procés de patrimonialització per tal que es converteixi, també des de la laïcitat, en patrimoni de tots el lleidatans, dels creients i no creients; cal que el coneguem i que el valorem com una de les nostres baules de la nostra identitat col·lectiva i com a part integrant del nostre patrimoni cultural. Ja sabem allò de que sols podem valorar i estimar allò que coneixem; i és que el valor del patrimoni rau, precisament, en el grau de coneixement que en tinguem, d’aquest patrimoni. I l’Acadèmia s’ho mereix, com el gran contenidor patrimonial material i immaterial del segle XIX, del segle XX i fins avui.

Aquest paranimf, concebut i creat com ja hem dit precisament per a desenvolupar els actes del certamen, ha honorat la Mare de Déu en les seves diverses advocacions: Des de la nostra patrona, la Mare de Déu de Montserrat, honorada ja el segon any de celebració, el 1864 –la primera, el 1863, va ser la Mare de Déu del Pilar, atès que l'acte de constitució de la institució es feu el 12 d'octubre de 1862- (des de la de Montserrat, deia-), fins a la de les Sogues (el 1901) i des de la Mare de Déu de Núria (1885) fins a la dels Desemparats de València, passant per la de la Cinta de Tortosa, la del Claustre de Solsona (1890) i de Vallbona (1957), la Mare de Déu de Bellpuig(1979), la Mare de Déu de la Cabeza de Vila-sana (2019) o la Mare de Déu del Tallat (1905). I avui, a la mare de Déu de Montalbà.

Certament, com diu el subdirector d'aquesta casa, en Jordi Curcó, l'Acadèmia agermana devocions, pobles i diòcesis. I, alhora, palesa l'evidència que Catalunya és, espiritualment i devocional, i des de l'inici de la seva construcció nacional, terra mariana. El seu culte i devoció ocupa, des dels primers moments de l'època medieval, un lloc preeminent, fins i tot privilegiat. Un lloc que està intrínsecament vinculat al paper de Maria dins la història de la Salvació i a la seva funció intercessora.

No endebades, la patrona de tots els catalans, la Mare de Déu de Montserrat, està celebrant enguany el mil·lenari. Mil anys de presència, d'acompanyament, d'emparament i d'intercessió!!

I Lleida és mariana: a Maria està dedicada la Catedral de la Seu d'Urgell; i també la catedral de Solsona, que a més acull la bellíssima MdD del Claustre; i la de Lleida, la preuada Seu Vella i, per extensió, la Nova, a Santa Maria.

I a Santa Maria està dedicada l'església gòtica de Preixana. Encimbellada damunt el tossal i emparant el vostre poble que s'estén al seu redós, l'església esdevé una atalaia esplèndida des d'on s'albira l'horitzó, els secans, i des d'on es contempla un bellíssim paisatge cultural fins a la Serra de Llena i el Montsant; i d'es d'on es mira, de fit a fit, molt més proper i gairebé a tocar, el tossal de la vila, el lloc que els preixanencs van escollir com el lloc adequat per continuar honorant la Mare de Déu a la que, des de temps seculars, els vostres avantpassats feien romiatge per demanar-li protecció, la Mare de Déu de Montalbà, la vostra marededéu votada, qui avui també ens presideix.

I amb el permís de tots vosaltres, preixanencs, m'atreveixo a dir que la història de la vostra devoció a la Mare de Déu de Montalbà és singularíssima per persistent, per la vostra inalienable voluntat de sentir-vos-hi vinculats i arrelats, i d'escollir-la com a receptacle de la vostra devoció.

Així es desprèn de la història i de la tradició de l'antiga ermita ubicada al tossal de Montalbà (al camí que mena a Tàrrega i just al davant del Mas de L'Estadella), i a la qual peregrinaven any rere any els vostres repadrins des de temps immemorials per demanar-li aigua i protecció contra les malalties

Quan la pesta o fam assota

I s'esquerda el camp, de sec,

Tots els fills s'abriguen sota

Vostre vel formant aplec

Canten els vostres goigs; va persistir durant la decadència del santuari, al llarg del segle XIX, reivindicant fins i tot el seu arranjament a la parròquia de Tàrrega, qui en tenia la jurisdicció des de la desamortització, quan va deixar de dependre del monestir de Santes Creus ; i, davant el seu abandó (el 1870 l'ermita gòtica original ja estava en runes), aquell final del segle XIX no va dubtar en demanar al bisbe de Solsona primer que l'ermita depengués de Preixana i, després, el 1907, de traslladar l'ermita i la Mare de Déu cap al vostre poble, a desgrat o a la insabuda dels de Vilagrassa i els de Tàrrega, que ja gairebé havien oblidat que anys enrere havien compartit la devoció a la Mare de Déu del tossal de Montalbà. I la va ubicar en el vostre, de tossal, el tossal de la Vila, avui un preciós entorn i espai del santuari.

Una història, aquesta, que ha estat explicada abastament des del folklorista Valeri Serra Boldú "*Preixana guarda la Mare de Déu de Montalbà per vot del poble contret en temps de grans malalties i s'obliga a anar a son santuari en solemne processó*", ens diu Valeri Serra al seu Calendari folklòric de l'Urgell del 1914, i fins a l'enyorat Mossèn Antoni Bach, passant, per descomptat, per un dels premiats d'enguany, en Joan Bellmunt, a qui felicito des d'aquí i que de ben segur el seu treball aportarà noves dades al coneixement de la història de la Mare de Déu en la seva advocació de Montalbà.

La Mare de Déu de Montalbà és una marededéu trobada; fidel a la seva tipologia, a l'igual que la Mare de Déu de la Bovera o la del Tallat o la de l'Horta d'Ivars d'Urgell, i tantes altres de la nostra geografia, després de ser trobada per un pastor i que aquest se l'hagués endut amorosament fins a tres cops cap al poble, la Mare de Déu va tornar cada vegada fins al tossal de lloc on s'havia aparegut, al tossal de Montalbà.

L'antropòloga Josefina Roma, al seu article "Els goigs com a mite i èpica local", ens diu que les marededéus trobades són marededéus localment arrelades: "La Mare de Déu, a més de la seva història vital com a mare de Jesús, adquireix una història localitzada, ens diu Roma. Maria ha volgut ser trobada per un pastor en un lloc determinat, des d'on ha guarit i ha emparat, i malgrat intents de centralització, la Mare de Déu actua independentment i retorna, una vegada i una altra del sarró del pastor a l'indret on va ser trobada. És l'estratègia de la devoció local i l'arrelament a la història del poble. Una devoció que enforteix la identitat de grup. I Preixana és símbol d'aquest arrelament: davant l'abandó i l'anorreament de l'edifici i el perill de desaparició de la MdD, no vau dubtar, com a poble, col·lectivament, en fer actuacions èpiques per continuar-hi arrelats, de traslladar-la més a prop vostre, com tampoc no vau dubtar en fer una nova imatge quan entre els tràgics episodis de la Guerra Civil, es va destruir la Mare de Déu gòtica. I els goigs, que són, en paraules també de la Dra. Roma, el vehicle per a l'èpica local, que uneixen l'avui, el jo, el nosaltres amb els avantpassats i amb la Divinitat, demostrant aquest arrelament, així ho palesen, segons la lletra de Climent Forner:

Us trobaren a la vora d'un camí

I ací us van dur nostres avis

I tothora heu estat remei segur

Pel malalt que damunt l'ara del seu llit

Us invoca

Certament, els vostres goigs es fan ressò de l'arrelament que des de temps seculars féreu amb la Mare de Déu, des de quan peregrinàveu en processó fins al lloc original, el tossal de Montalbà.

Un lloc, aquest, proper on els anys 60 del segle XX amb obres d'arranjament del canal es va localitzar la famosa estela prehistòrica de Preixana, amb la representació d'un guerrer que, d'antic havia estat remoguda del seu lloc original, possiblement del tossal, la qual cosa pot ser indicativa que aquest fos un indret sagrat molt més antic i que amb el repoblament d'època feudal i al costat del castell de Montalbà va continuar amb la devoció mariana. Per tant, la Mare de Déu us arrela localment amb allò sagrat més immemorial.

Fos com fos, està clar que la història de la Mare de Déu de Montalbà i vosaltres, preixanencs, és una història que demostra que l'experiència del sagrat, de la sacralitat, entre moltes altres consideracions i a banda de formar part intrínseca del ser humà, és un poderós generador d'identitat col·lectiva perquè, tant per creients com per no creients, lliga sentiments col·lectius que ens vinculen amb els dels avantpassats.

Certament, sou un poble amb un ric patrimoni cultural: des de l'esplèndida i encimbellada església gòtica, que palesa la importància del vostre passat històric, fins als fragments del retaule gòtic dedicat al cicle marià, passant per l'ermita de la Mare de Déu de l'Horta, que ens remet a doloroses èpoques d'epidèmies del territori, el conjunt d'esteles discoïdals, les cases de pedra nobiliàries, la capella de Sant Llorenç, el retaule gòtic emigrat al Museu Episcopal de Vic, i, és clar, l'estela d'època del bronze de Preixana, que ja hem esmentat i que ens parla aquesta terra està habitada des de la Prehistòria.

Tot i aquest catàleg d'elements del patrimoni cultural, col·lectivament els vostres avantpassats us van transmetre la devoció per la Mare de Déu de Montalbà, aquesta imatge que mira amorosament i traspua delicadesa, fent que, com per a ells, sigui el símbol més important del vostre patrimoni material, immaterial i espiritual; de generació en generació l'heu posat en valor fins a convertir-lo en testimoni de la vostra trajectòria històrica i devocional com a poble, com a comunitat. Abans comentava la vostra inalienable voluntat de persistir en la devoció amb la Mare de Déu de Montalbà. Que per molts anys, preixanencs, la Mare de Déu continuï emparant-vos i protegint-vos i formant part del vostre patrimoni col·lectiu immaterial més profund. I un agraïment a l'Acadèmia Mariana, per haver honorat, enguany la Mare de Déu de Montalbà, una marededéu que, és, també, indestriable de la Plana d'Urgell, el meu paisatge vital.

Moltes gràcies.

*La fillada en Vós s'empara
al redós de vostre altar.
Protegiu Preixana, Mare
i Verge de Montalbà.*